

№14- тәжірибелік сабақ: Халықаралық қатынастардағы әскери конфликтілер.

Жұмыстың мақсаты мен міндеті: студенттерге «халықаралық тәртіп» туралы, соғыс жағдайындағы» модель мен «сенімсіз бейбітшілік» немесе «бұзылған тәртіп» модельдерінің қалыптасуы, бұл модельді жақтаушылар жайлы, халықаралық тәртіптің негізгі өлшемдері туралы, соғыстан кейінгі әлемдік тәртіп жайлы түсіндіру.

Техникалық және инструментальдық құралдары: интерактивті тақта, проектор сызба – кестелер.

Тәжірибелік сабақ оқыту нәтижелері: жаңа халықаралық тәртіптің идеясының саяси (құқықтық аспектіге негізделген) және әлеуметтанулық тәсілдерін ажырата алады, жаңа әлемдік тәртіптің перспективалары туралы отандық және шетелдік ғалымдардың айтқан ойлары жайлы өз пікірін қалыптастыра алады.

Оқытудың әдістері мен түрлері: баяндау, сұрақ–жауап, түсіндіру, кіріспе дәріс, пікір-талас.

Олар өз алдына әлеуметтік құбылыстар, мемлекеттер және халықтар арасындағы қарым-қатынасында әскери күшті қолданудың салдары болып табылады. Ежелгі уақыттан бастап әскери күш мемлекеттер арасындағы таласты шешетін сәтті құрал болған. Ол өзгеріске ұшырады, стихиялық түрде емес, ал саналық және қажетті жағдайлар бойынша, бұрынғы саясаткерлер де осы құралға назар аударған. Осы фактінің куәсі ретінде бұрынғы уақыттың атақты адамдарының іс-әрекеті болып отыр. Ежелгі Грекияның атақты философы Эфестік Гераклит әскери күшті қолдану және соғыстың адам өміріндегі рөлін зерттеген. Гераклит бойынша, соғыс – барлығының патшасы, олар біреуін құдайлар етіп көрсткен, қалғандарын ол құл етіп жасады, басқаларын-еркін етті. Ежелгі уақыттың аса ұлы ойшылы Аристотельдің айтуынша, соғыс тәжірибелік жақсылығы, басқаларының ішіндегі әдемілігі мен ұлылығы бар. Мемлекеттің фундаменталды негізгі сипаты ретінде әскери күшті қарастырған Николо Макиавелли болған. Оның ойынша, басқарушы өзінің көмекшілеріне көптеген істерін тапсыруы қажет, бірақ та ол бір істі оған тапсырмау қажет. Осындай іске ол әскери өнерді жатқызды. Егер де билеуші осы істі көмекшілеріне тапсырса, онда ол аса ірі қауіпке, өзінің билікті жоғалтуы тәуекелге тең болады. Уақыт өте келе, мемлекет күші жайлы ойлар да өзгере бастады, оның мазмұны, формалары және оны қолданудың құралдарды өзгерді. Бірақта фактілі түрде ең бастысы жайлы еш нәрсе өзгермеді. Бүгін, жүз жылдар бұрынғыдай, көпшілігі әскери күшті мемлекет қуатының негізгі құраушысы ретінде қарастырды. Қазіргі уақытта мемлекетаралық қатынастар жүйесінің барлық субъектілерінің өзара байланысы мен өзара тәуелділігінің күшейу және тереңдеу тенденциясы анықталына бастады. Осындай шарттарда барлық өзгерістер

мемлекетаралық өзара іс-әрекеттілік жалпы алғанда әсері басым болып отыр. Халықаралық қатынастардың «тығыздығы» әртүрлі жақтардың экономикалық және саяси жақтарының тығыз байланысымен бірге болады, халықаралық қарым-қатынас барлық жүйесіне тарайды. Мемлекетаралық қатынастардың тұрақтылығына кері әсер етуші фактор ретінде әскери конфликтілерді атаймыз, олардың пайда болуы саясаткерлерді ұлттық-мемлекеттік мүдделерінің орындау мүмкіндіктерін көрсетеді олардың әскери-күштік құралдар барысында орындалады. Бүгінде осындай конфликтілердің адамзатқа қауіп басым болып отыр. Ол қауіп келесілермен байланысты: – әскери конфликтілер миллиондаған адамдар өмірінен алып кетеді, көптеген халықтардың өмірлік күшінің жағдайын қиындатады; – халықаралық қауымдастықтың барлық мүшелерінің өзара байланыстылығы мен өзара тәуелділігінің тереңдеу шарттарында, жаңа әлемдік соғыс өзіндік жеке «детонаторы» бола алады, ол жердегі барлық тіршілікті жоюы мүмкін; – бүгінде әскери конфликтілер барлық факторларға қосымша бола алады, олардың іс-әрекеті адамның мекен ортасына негативті әсер етеді; – әскери конфликтілер аймақтың әскери-психологиялық климатына негативті әсер етеді, солайша адамзат тұрақты түрде қауіп және әлемдік соғыстың пайда болуына мүмкін қауіпін көрсетеді. «Әскери конфликт» түсінгі кең мағынасында, өзіне әртүрлі әскери қақтығыстарды соның ішінде әлемдік соғыстарды қосады. Басқа жағына, осы түсінік халықаралық ғылыми әдебиетте және саяси тәжірибеде осындай әскери коллизияға сәйкес қолданылады. Оларға ерекше белгілер тән. Осындай белгілердің қақтығысына жататындығына жатқызуға болады. – екі жақты күрес ретінде әскери зорлықты қолдануы, бір жақты және екінші жақтың да қолдануы; – күрестік іс-әрекеттердің географиялық локалданған масштабын қолдануы; – әскери зорлық құралдарының және күшті қолдануы шектеулі түрде; – жеке, аймақтық-жағдайлық мақсаттардың таластағы жақтардың шектеулі түрде қолдануы; – таластың жақтарының арасындағы конфликтік жағдайларының дамуының басқарушылығы. Жоғарыда аталып өтілгендей, конфликтілік өзара іс-әрекеттестік процесі қарама-қарсы жақтың арасында болады, солайша, географиялық шектеулі территорияда осылай орындалады. Шекаралық конфликтілерде, мысалы, оған аймақтар, шекараға жақын аймақтар, территориялды конфликтілерде – таласты жерлер, ұлтаралық конфликтілер – белгілі халықтардың халық топтарының аймақтары жатады. Алайда ескертулер де болады, ондай іс-әрекеттерге қарама-қарсы жақтардың барлық территориясына тарайды, конфликтіге араласады. Осындай ескертулер, әскери конфликтіге қатысушы жақтардың біреуінің аз территориялары, және әскери қақтығыста қару қолдануды атауға болады. Конфликтілердің белгілісі ретінде локальдылық жиынтығы, белгісі ретінде әскери конфликт – алғашқы түрінде оны соғыстан айырмашылық түрін көрсетеді. Келесі белгісі – жеке, аймақтық-ситуативті

мақсаттардың жақтардағы конфликтілерде қарама-қайшылығы артады. Біз жеке аймақтық шектеулі жағдайларды атаған жағдайда, әртүрлі субъектілердің мемлекетаралық өзара іс-әрекеттестігін қамтама сыз етуі үшін оның көршілерімен салыстырғанда түсінушілік және мойындаушылық фактісі және оның өмір сүруінің сәйкестігін атауға болады. Осы мезет әскери конфликтіні анықтау үшін қажет. Әскери конфликт таластың екі жақтан да белсенді іс-әрекетін көрсетеді. Осы жағдайда, басқа жақтан әскери-күштік қайшылық болмаса онда ол әскери конфликт бола алмайды, тек қана біржақты әскери акция болады. Осында әскери конфликтінің және соғыстың жалпылығы жатады, өткен ғасырдың әскери саланың белгілі теоретигі К. Клаузевицтың жазуынша, соғыс біржақты абсолютті пассивтілігі жағдайында мүмкін емес. Сол уақытта әскери конфликт және барлық мүмкін болатын біржақты акциялар мемлекетаралық қатынастардың халықаралық құқық нормалары бойынша реттеледі. Әскери конфликтінің келесі маңызды белгісі ретінде, тұрақты түрде жақтар арасындағы күштер қатығысы және зорлық құралдарын қолданудың шектеулігін атаймыз. Осы жағдайда «әскери зорлық» түсінігінің қолдануы «әскери зорлық» (БАҚ-та жиі қолданылатын) нақты жағдайды көрсете алмайды, ол сипаттама үшін қолданылады. Жалпы алғанда, қарастырылған белгілерді талдау үшін әскери конфликт және соғыс бағасы бойынша, келесідей қорытындыға келуге болады, олар белгілі бір деңгейінде соғысқа тән. Әскери конфликтінің идентификациясын анықтау үшін келесі белгілер қолданылуы мүмкін, және осындай белгі алуы мүмкін таластың қатысушылары арасындағы конфликтілік қатынастардың дамуының жетекшілігі. Жиынтығында аталған белгілер, алғашқы идентификацияның нәтижелерін әскери конфликт және соғыс пен әскери конфликт арасындағы айырма шылықты байқауға мүмкіндікті қамтамасыз етеді. Конфликтіні басқарушылық процесі талас жақтарының арасында коммуникативті каналдардың бар болуын көрсетеді, ақпарат аламасуының болуына мүмкіндік береді. Басқаша айтқанда, конфликтіде әрқашан «кері байланыс» механизмі болады. Осы механизм конфликтінің қатысушылары арасында он реттеу мен алдын алу мақсатында екіжақты шаралардың орындалуы жүзеге асады. Егер де конфликттік процестің қатысушылары арасында ақпарат алмасу тоқтаса, онда конфликтті басқару орындалмайды. Осы процесс кезінде әскери конфликт соғыс жағдайына алып келуі мүмкін. Конфликт барлық мәселелер бойынша абсолютті конфронтацияға алып келмейді. Ол оның ерекше айқын белгісі. Конфликтідегі жақтардың қайшылығы тек қана қарама-қарсы жақтармен емес, бір-біріне тәуелді серіктестер арасында бола алады. Конфликтінің қатысушылары арасындағы барлық маңыздылық және екі жақты конструктивті шаралардың қолайлығы конфликтілік қатынастардың эскалация механизімін тоқтауға алып келеді. Осы процесті бақылауда ұстауға мүмкіндік беретін құрал ретінде, әскери күшті максималды түрде

қарсыласты жою немесе оған белгілі шарттар мен міндеттер қоюды атауға болады. Бірақ та осы құрал аса қолайлы емес, ол әскери күштерді және құралдарды қолдануды шектейді. Осылайша, конфликтілік қатынастардың қатысушыларын әскери қақтығыс уақытында бақылау, әскери конфликт идентификация кезінде тұрақты белгі бола алады. Адамзат өзінің пайда болуынан бастап конфликтілермен таныс. Таластар мен соғыстар барлық қоғамның тарихи даму кезеңдерінде тайпалар, қалалар, елдер, мемлекеттік блоктар арасында өршіп шыға бастаған. Оларды діни, мәдени, идеологиялық, этникалық, шекаралық және де басқа қақтығыстар тудыртып отырған. Немістің әскери теоретигі және тарихшысы К. фон Клаузевиц байқағандай, әлемнің тарихы – соғыстардың тарихы. Дегенмен тарихқа осындай анықтамадан атақты абсолютизациямен жапа шегеді, адамзат тарихында конфликтінің рөлі мен орнының маңызды екеніне күмән жоқ. 1989 жылы “Қырғи қабақ” соғыстың аяқталуы ғаламда конфликтісіз өмір сүру заманының басталу болжамдарын тудырты. Екі сверхдержавалардың КСРО мен АҚШ-тың арасындағы күрес тоқтаған сияқты болған, жазда аймықтық конфликтер және үшінші әлемдік соғыстың қаупі канут. Дегенмен тағы қайтадан бейбіт және тыныш әлемге сенім артудың орындалуы жазылмаған екен. Заманауи конфликтер бүкіл әлемде тұрақсыздықтың негізгі факторы болып табылды. Болашақта бұрыс басқарушылар, олар өсіру тенденциясын жасайды, көптеген қатысушылар санын қосу, ол тек конфликтіге қатысы барларға ғана емес, сонымен қоса Жерде тұратын барлық адамдарға үлкен қатерді туындатады. Қазіргі өзара тәуелді әлемде бұл қауіп өсу үстінде, егер назарға алса, маңызсыз аймақтық конфликтіден ірі экологиялық катастрофалар болуы мүмкін. XX ғасырдың екінші жартысында ғана анық болған, конфликтер адамның өмір сүруіне шынайы қатер болған, әлемде өз бетімен ғылыми зерттеу саласы конфликтология қалыптаса бастады. Бұл ғылыми дисциплинаның негізгі пәні болып ашық, қаруланған формалардағы конфликтердің туындауын ескерту, оларды реттестіру және шешу, сонымен қоса, конфликтерді бейбіт құралдармен шешу. Й. Галтунг конфликті реттеу қызметін тәжірибелік және зерттеу қызметін медицинамен салыстырады, конфликтіні реттеу, ауруды емдеу екеуі де бір міндеттерді орындайды: диагноз қою, болжам жасау, терапевтік дәрілік құралдарды жазу және болжамдар жасайды. Халықаралық қатынастар және конфликттер. Халықаралық қатынастардың жалпы жоспарда саяси, экономикалық, дипломатиялық, әскери, мәдени, ғылыми техникалық байланыстары мен халықтар, мемлекеттер арасындағы өзара байланысы жоғарылады. Басқаша айтқанда, халықаралық қатынастардың субъектілері тек мемлекеттік білім беру, бірақ әртүрлі формадағы мемлекеттік емес және мемлекеттік ұйымдардың әртүрлі социумдар мен әлеуметтік топтар арасындағы өзара қарым-қатынаста делдалдың рөлінде шығады. Олар экономикалық, діни, ұлттық, идеологиялық және басқа сипатқа ие, үкіметтік емес деңгейде жалпы

маңызды мақсаттарға жетуге ықпал етеді. Халықаралық қатынастардың маңызды бөлігі болып мемлекетаралық қатынастар (МГО) қала береді. Олардың басты ерекшелігі, бұл жүйенің субъектісі мемлекет немесе олардың бірлестіктері болады. Әр басқа саяси жүйе сияқты МГО-да жеке құрылымға ие, тұтас заңнамалыққа сәйкес дамиды және функцияланады. Басқаша айтқанда, МГО жүйесі өз субъекттеріне нақты “ойын ережесін” қояды, оның нәтижесінде тек өз еркімен акт қана емес, әр мемлекеттің өзін-өзі сақтау шарты болып табылады. Бұл ережелерді айналып өту талпынысы тек МГО жүйесінің қызмет етуінде күрделі дисбаланс әкеліп қана қоймайды, сонымен қоса, бірінші кезекте осындай іс-әрекеттердің инициаторлардың өздеріне деструктивті салдарын әкелуі мүмкін. МГО-ның жүйесінің объективті сипаты, сәйкесінше, орын алған өз заңна масында алдымен ешқандай шектеусіз мемлекеттердің объективті қажеттіліктердің болуы экономикалық, ғылыми техникалық, дипломатиялық және т.б. байланыстарды қолдау анықталады. Мемлекеттік қажеттіліктер саяси басшының, барлық билік механизмдерінің ойлануымен келеді. Дәл осы жерде экономикалық, экологиялық, әлеуметтік және т.б. қажеттіліктер саяси мүдде статусын алып, ұйымдастырушылық жағынан саяси шешімдерде, бағдарламада бекітіліп, соңында мемлекеттің сыртқы саяси қызметінде тәжірибе жүзінде іске асады. Басқа сөзбен айтқанда, мемлекеттің халықаралық сахнадағы белгілі бір акциялары туралы сөз болған жоқ, ол саудалық мәміле болсын, не экономикалық келісім, шекаралық экономикалық зонаны құру немесе қоршаған ортаны қорғау туралы келісім болсын, кез келген жағдайда анық немесе жасырын түрде мемлекеттік мүдде қатысып тұрады. Осымен қоса, саяси қажеттілік қысым көрсетуі мүмкін, мысалы, экономикалық пайдалылықты айтуға болады. Әр мемлекеттің сыртқы саяси мүдделері алдымен ішкі әлеуметтік экономикалық дамуындағы қажеттіліктерімен анықталады, сәйкесінше, негізі мемлекеттерге тән, олардың халықаралық сахнадағы экстраполяциясы басқа мемлекеттердің мүдделірімен өзара байланыста болады. Бұл бойынша, өзара байланыстың тәуелділік сипатына байланысты МГО жүйесіндегі субъектілерінің келесідей сыртқы саяси мүдделерін айтуға болады:

- Қиылыспайтын мүдделер, ол мүдделердің жүзеге асуы барысында МГО жүйесіндегі басқа субъекттердің мүдделеріне тиіспейді.
- Конфронтационды мүдделер: олардың жүзеге асуы басқа мемлекеттердің мүдделерін жаншуынсыз болуы мүмкін емес және солардың есебінен жүзеге асуы мүмкін.
- Параллельді мүдделер: бұл жағдайда бір мемлекеттің сыртқы саяси мүдделері басқаның мүдделерімен бір бағытта жүзеге асады.
- Ортақ мүдделер: олардың жүзеге асуы ұжымдық әрекет ету негізінде екі немесе одан да көп мемлекеттердің бағытталған бағдарламалық жолмен ғана іске асады.
- Бөлектеуші мүдделер: ортақ мүдделердің жүзеге асыру салаларында көрінетін, алдағы мақсаттар сәйкес келмеген жағдайда туындайды, бірақ конфликт

туындамайды. МГО жүйесіндегі мемлекеттердің әртүрлі сыртқы саяси мүдделерінің алуандылығы кооперациядан бастап, ықпалдастық пен саяси конфликттердің әртүрлілігімен аяқтағандағы мемлекетаралық өзара байланысты көп формалылығын көрсетеді деп айтуға болады. Осы немесе басқа мемлекеттердің мүдделерінің конфронтационды деңгейіне байланысты болады. Олардың жүзеге асу формасы МГО жүйесінің даму деңгейі мен сипатымен қатаң түрде анықталады. Жеке мемлекеттердің даму шамасына қарай барлық МГО жүйесінің дамуы жүзеге асады, ол тұтастық ретінде қалыптасады, өз субъекттерінің тығыз өзара тәуелділігін қамтамасыз етеді. Ол тұтастық үлкен болған сайын саяси деңгейде көрінеді, содан соң “ойынның ережелері” қиындай түседі. Феодалды “әскери демократияның” орнына унитарлы мемлекет келеді, конфронтациондық арасындағы мемлекетаралық бірлестіктермен саяси одақтардың жүйесімен реттеледі. Халықаралық ұйымдардың құрылуы (Ұлттар Лигасы, БҰҰ) мемлекетаралық қатынастарға құқықтың элементтерін және т.б. әкеледі. Осының барлығы белгілі бір деңгейде халықаралық қатынастарда шектен шыққан (қарулы) формадағы қаруларды қолдануды шектейді, конфронтационды мүдделерді шешу барысында тек “өркениеттік” жолмен мемлекеттер мен халықтар арасындағы жағдайды шешу мүмкіндігі туады. Халықаралық қатынастар теориясы бойынша, халықаралық конфликт екі немесе бірнеше жақтардың халықтардың, мемлекеттердің немесе мемлекет топтарының ерекше саяси қарым-қатынасы, бұл әдетте жанама түрде немесе міндетті түрде экономикалық, әлеуметтік таптық, саяси, шекаралық, ұлттық, діни немесе мүдденің басқа да сипатына және табиғатына байланысты қақтығыс туындайды. Осылайша, халықаралық конфликттер халықаралық қатынастардың түрі болып табылады, оған әртүрлі мемлекеттер мүдделерінің қақтығысы кикілжің үшін қатысады. Халықаралық конфликт саяси қатынастардың ерекше түрі, ол әр алуан анық қақтығыстарды субъективті және объективті саяси формадағы, олар туындататын проблемаларды шешу, ол өзінің даму барысында халықаралық дағдарыстар мен мемлекеттер арасындағы әскери күреске апарып соғады. Халықаралық конфликт саяси қатынас сияқты тек объективті кикілжіңдерді көрсетпейді, сонымен қоса, өз сипатына байланысты субъективті кикілжіңдерді көрсетеді, ол саяси басқарманың қабылдау спецификасына және сол мемлекеттегі саяси шешім қабылдау процедурасына негізделген. Субъективті кикілжіңдер конфликттің дамуы мен туындауына ықпал етуі мүмкіндігіне ие болады, тараптардың мүдделері мен мақсаттары көп жағдайда шынайы кикілжіңдерден алыс болып табылады. Сонымен, халықаралық конфликт өзіне еш шектеусіз экономикалық, идеологиялық, әлеуметтік таптық, саяси, әскери стратегиялық және басқа да қатынастарды қосады, олар туындаған конфликтіге байланыстырыла бастайды. Саяси қатынас ретінде туындап,

халықаралық конфликт белгілі бір деңгейде дербестік дамудың жеке логикасына ие болады, сондықтан өз бетімен әртүрлі жолмен басқа қатынастарға әсер етеді, олар туындағын конфликт шеңберінде дамиды, сонымен қоса, кикілжіңдердің негізінде жатқан сипаты мен оларды шешу әдістеріне әсер ете алады. Халықаралық конфликттер әрқайсысына тиесілі спецификалық белгілеріне тәуелсіз объективті түрде ерекше нақты тарихи саяси қатынас ретінде нақты кеңістік уақытша континимум шеңберінде мемлекеттер немесе мемлекеттер тобының арасында туындайды. Олар міндетті немесе жанама сол немесе басқаша түрде халықаралық сахнадағы күштердің байланысы мен орналасуы, халықаралық қатынастар жүйесінің дамуы мен жағдайын және оның әртүрлі деңгейдегі құрылымдарын бейнелейді. Болашақтағы ерекше саяси қатынастар ретінде халықаралық конфликттер феномен болып табылады, олар жеке өз құрылымы мен дамудың процесіне ие болады. Сонымен қоса, конфликттер қандай түрде болмасын жүйемен, құрылыммен және жалпы халықаралық қатынастардың процесімен өзара байланыста болады, осы жүйенің заңдары бойынша туындайды және дамиды. Көп жағдайда нақты тарихи кезеңдерінде халықаралық қатынастардың (күштердің балансы, бейбіт өмір сүру және т.б.) конфликттердің бірі оның негізі болып табылады. Басқа конфликтер қысқа тарихи уақыттарда халықаралық қатынастардың құрылымының (таяу шығыстық, балқандық және т.б.) өзгеруін көрсетеді. Конфликттердің түйіншектердің көбісі әсіресе жаһандық деңгейде дамып, халықаралық қатынастар құрылымына тиесілі күрделі процестерді әкеледі, процестер жүйесінің сипатына нақты өз белгісін қалдырады, ол жерде туындаған кикілжіңді түзетеді. Халықаралық конфликттер жалпы халықаралық қатынастар жүйесіне құрылымдық өзгерістер енгізе отырып ықпал етеді. Қазірше ол тек көлемі үлкен халықаралық конфликтіге ғана тән, мысалы, бірінші және екінші дүниежүзілік соғыс сияқты. Халықаралық конфликттерді оқығанда халықаралық қатынаста конфликт пен конфликтілік түсінігін ажыратып алу қажет. Конфликтілік жалпы халықаралық саяси жағдайдың немесе тіпті тұтас тарихи заманның белгісі ретінде қарастырылуы мүмкін. Осындай конфликттілік ақыр соңында объективті кикілжіңге негізделеді, тұтастай мемлекеттің саясатына конфронтационды мүдде басымдық етеді. Осындай конфликттіліктің негізінде өзінің деңгейіне байланысты халықаралық шиеленіс функциясы жатыр. Ол халықаралық конфликтердің алғышартымен және фон ретіндегі қызмет атқара алады. Жаһандық, аймақтық, субаймақтық, топтық немесе екі жақты сипаттағы конфликттілік объективті және субъективті, тура немесе жанама, анық немесе көзге көрінбейтін болсын, ол қай жерде туындаса да, қандай әлеуметтік саяси күштер қатысса да, ол қандай көлемді қатаңдыққа қол жеткізсе де, кез келген халықаралық конфликттің дамуы мен туындау процесінде қатысады. Басқаша айтқанда, конфликттілік конфликтінің туындауына итермелейді, себепші болады,

бірақ өздігімен оның шарасыздығы мен автоматты түрде тудырмайды. Ұлттық мемлекеттік мүдделердің тіпті халықаралық деңгейдегі шиеленіс деңгейінде болсын уақытысындағы коррекциясы конфликтінің көшірілуіне ықпал етеді. Халықаралық конфликт өте жиі халықаралық дағдарыспен ұқсастырады. Дегенмен, халықаралық конфликт пен дағдарыстың байланысы – тұтастық пен бөліктердің байланысы болып табылады. Халықаралық дағдарыс конфликтінің тек бір мүмкін фазаларының бірі. Ол конфликтінің заңды түрдегі салдары, фазасы ретінде туындауы мүмкін, мағынасы бойынша конфликт өзінің даму шегіне жеткен, ол оны соғыстан, қарулы қақтығыстан бөліп тұрады. Дағдарыс барлық халықаралық конфликттің дамуына аса күрделі және қиын басқарушылық сипат береді, ол дамудың дағдарыстық логикасын қалыптастырады, осылайша бүкіл конфликтінің эскалациясын тездетеді. Дегенмен, халықаралық дағдарыс конфликтінің тым міндетті емес және шарасыз фазасы болып табылады. Оның ағымдары жеткілікті түрде ұзақ уақыт бойы жасырын қалуы мүмкін, сәйкесінше, дағдарыстық жағдайды тудырмайды. Сонымен қоса, конфликтінің соңғы фазасы әрқашан тіпті қарулы күреске айналмау мүмкіндіктері тікелей жоқ болса да туындауы мүмкін. Халықаралық конфликтінің ең қатерлі және өткір формасына қарулы күрес фазасында жетеді. Бірақ қарулы күрес ол халықаралық конфликттерінің тек жалғыз және шарасыз фазасы емес. Ол конфликттің жоғарғы фазасы болып табылады, халықаралық қатынастар жүйесінің субъекттерінің мүдделерінде кикілжіңнің бітіспес салдарын көрсетеді. Егер алдағы фазалар жасырын сипатта болатын болса, ол әсіресе, автономды және көрнекі болып көрінеді. Қарулы конфликт конфликтінің даму барысындағы міндетті фаза емес, себебі, конфликт қарулы күреске дейін жетпеуі мүмкін.

Деңгейлік тапсырмалар:

1–деңгейлік сұрақ. Халықаралық конфликтілердің себептері?

1–деңгейлік сұрақ. Халықаралық конфликтілердің түрлері?

2–деңгейлік сұрақ. Конфликт және конфликттілік ұғымдарын халықаралық қатынастарда айыра білу керек пе?

2–деңгейлік сұрақ. Халықаралық конфликтінің рөлдік моделін атаңыз?

3–деңгейлік сұрақ. Күштеу әдісі дегеніміз не?

ОБӨЖ тапсырмалары: Халықаралық дағдарыс.

БӨЖ тапсырмалары: Халықаралық конфликтілердің құрылымы және типологиясы.

Негізгі әдебиеттер:

1. Л.М.Иватова, Ә.С.Қайдарова, Ә.Т.Мухитденова. Халықаралық қатынастар теориясы, оқу құралы, 2019
2. Л. К.Торбьорн, Қазақ тіліне ауд.Н.Сайбекова, Ж.Бурибаева. Халықаралық қатынастар теориясының тарихы. Монография. Алматы: Дәуір, 2017.
3. Д.М.Мажиденова, К. Г.Шерьязданова. Теория международных отношений. Оқу құралы, 2019.
4. И.А.Черных. Теория международных отношений. Учебное пособие. Алматы, 2019.
5. А.Г.Дугин. Геополитика и Международные Отношения. Т. 1, Монография, М.: Евразийское Движение, 2012.
6. M.Criffiths. Uluslararası ilişkilerde temel düşüncüler ve teoriler. Ankara, 2011.
7. T.İskit. Diplomasi: Tarih, teorisi, kurumları ve uygulaması. Ankara, 2012.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антюхина-Московченко В.И., Злобин А.А., Хрусталеv М.А. Основы теории международных отношений.-М.,2014
2. Введение в теорию международных отношений./Под ред. А.С.Манькина.-М.,2014
3. Загорский А.В., Лебедева М.М. Теория и методология анализа международных переговоров.-М.,2014
4. Назарчук А.В. Этика глобализирующегося мира. - М., 2014.
5. Цыганков П.А. Международные отношения. М., 2014.
6. Rosenau J. Turbulence in the World Politics. L., 2014.